

Geschiedenis van de fluit

Sannie de Jongh/Wilma Sijbrandij

Oudheid

De fluit is misschien wel het oudste instrument op aarde. Nog niet zo lang geleden is er een fluit gevonden in Duitsland die volgens de nieuwste methoden geschat wordt op 43.000 jaar! Deze fluit is gemaakt van mammoetslagtand. In dezelfde grot waren eerder ook al twee net zo oude fluiten gevonden; die waren van vogelbotten gemaakt. De leeftijd van de fluiten zou ongeveer overeenkomen met de tijd dat de eerste 'moderne' mens (cro-magnon mens) in Europa arriveerde.

In die periode woonden er ook nog Neanderthalers in dat gebied. Of de Neanderthaler en de moderne mens ooit contact hebben gehad is nog steeds niet duidelijk.

Onder: één van de fluiten, gemaakt uit het bot van een zwaan (ca. 40.000 v. Chr.)

In de prehistorie en de oudheid werd de fluit vooral gemaakt van hout, riet of van been. Deze fluiten kunnen zijn gebruikt als lokfluitjes in de jacht, maar ook om boze geesten weg te jagen of bepaalde rituelen te begeleiden of zelfs om gewoon muziek te maken. (Er zijn grotten gevonden waarvan gedacht wordt dat ze gebruikt werden om muziek te maken omdat het er zo mooi klinkt!)

Omdat de materialen waarvan de fluiten gemaakt werden normaal gesproken makkelijk vergaan, zijn er niet heel veel vondsten overgebleven.

Boven: fluitjes gemaakt van rendierbot 15.000 v. Chr. (Badisches Landesmuseum Karlsruhe, Dld)

Onder: deze benen fluiten komen ongeveer uit 11.000 v. Chr.

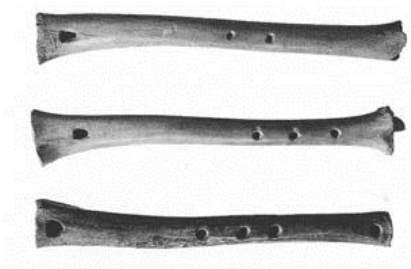
Bij Perugia in Italië is een deksel van een urn gevonden met een fluitspeler. Dit urndeksel is afkomstig uit de 2e eeuw v. Chr. (Palazzone Necropolis, Perugia).

Wil je nog veel meer weten over de fluit in de prehistorie en de oudheid: de volgende site levert een enorme hoeveelheid informatie, beeldmateriaal en geluidsvoorbeelden: klik [hier](#) (Engelse site)

De fluit in de middeleeuwen

Hoe de fluit werd gebruikt in de vroege middeleeuwen is nauwelijks bekend. Er zijn geen geschreven bronnen en ook afbeeldingen zijn schaars. Wel zijn er een aantal fluiten opgegraven. Onderstaande fluiten zijn bijvoorbeeld gevonden

Boven: benen fluiten uit de vroeg-middeleeuwen

De dwarsfluit is waarschijnlijk van klein Azië, via Turkije naar Europa gekomen. Eerst in Griekenland (10^e eeuw) en Hongarije (11^e eeuw) en toen verder naar Europa. Omdat de fluit het eerst bekend werd in Duitsland werd ze ook wel “Duitse fluit” genoemd, dit om het verschil met de blokfluit duidelijk te maken.

De oudste Europese afbeelding op papier van een dwarsfluit komt uit de 12e eeuw en staat in een soort geïllustreerde encyclopedie (Hortus Deliciarum)

Boven links: een illustratie uit Cantigas de Santa Maria (13^e eeuw) en rechts: een plaatje uit een boek met liefdesliederen (14^e eeuw)

De fluit was in de 13e eeuw een populair instrument bij de troubadours in Zuid-Frankrijk en later bij de 'Minnesänger' in Duitsland. Dit zijn rondreizende kunstenaars en zangers in de middeleeuwen die bijvoorbeeld over de liefde of over de oorlog zongen en speelden. In de kerkmuziek, verreweg de belangrijkste muziek uit die tijd, werden geen andere instrumenten dan het orgel gebruikt.

Guillaume de Machault, een Franse componist en dichter uit de 14e eeuw, spreekt van 'flaustes traversaines' en 'flaustes dont droit joues quand tu flaustes', dwarsfluiten en fluiten die men recht houdt onder het spelen.

Renaissance (ca. 1400 – 1600)

Pas vanaf ca. 1450 breekt de Renaissance door in de muziek. In de Renaissance gaat men steeds meer op instrumenten spelen. Bovendien komt aan het begin van de 16^e eeuw ook het gebruik van gedrukte muziek binnen het bereik.

Blaasinstrumenten worden heel belangrijk in deze tijd. De orkesten uit die tijd bestonden grotendeels uit blaasinstrumenten. In 1582 bezat bijvoorbeeld het Berlijns hof-orkest: 24 fluiten, 17 rietpijpen, 9 zinken, 7 orgels, 3 trombones, 7 vedels, 4 spinetten en 1 harp. Dat zijn dus 70 blazers tegenover 12 snaarinstrumenten!

Naast de blokfluit ontstond er ook nog een andere fluit, namelijk de Schwegel. Dit betekent letterlijk scheenbeen maar de fluiten werden gewoon uit hout gemaakt. Dit waren oorspronkelijk blokfluiten die met één hand bespeeld werden (de andere hand kon tegelijkertijd trommelen!) Ze werden gebruikt bij volksmuziek en in het leger.

Later werd de naam Schwegel gebruikt voor een eenvoudige dwarsfluit met 6 gaten. Een andere naam voor deze fluit is Schweitzer Pfeiff. Op afbeeldingen is te zien dat deze ook vaak door soldaten gebruikt werd waarbij (aan de kokers te zien) verschillende formaten fluiten werden meegenomen. Meestal speelden deze fluitspelers in combinatie met trommels. Er zijn zo'n 40 van deze fluiten overgebleven. Lees [hier](#) het verhaal over één van deze overgebleven fluiten.

Vier Schweizer Pfeifer.

Pentekening van Urs Graf, 1523, (Öffentl. Kunstsammlung, Basel, Kupferstichkabinett)

Agricola beschrijft deze 'Zwitserse Fluiten' in zijn : "encyclopedie" van muziekinstrumenten 'Musica Instrumentalis Deusch' (1528-45):

Barok (ca. 1600 – 1750)

Een kleine eeuw later beschrijft Mersenne in zijn werk 'Harmonie Universelle' (1636) - dit is een dik boekwerk over akoestiek - enthousiast twee 'flûtes d'Allemands' oftewel 'Duitse fluiten'. Hij tekent ze zelfs heel natuurgetrouw, namelijk krom wat veroorzaakt wordt doordat het hout gaat werken onder invloed van vocht (uit de adem)

Deze fluit wordt gezien als verbinding tussen de simpele renaissance fluiten en de latere barok fluit.

Vanaf 1670 vindt er een behoorlijke omwenteling plaats. Tot die tijd was de fluit namelijk altijd cilindrisch gebouwd. Dat wil zeggen dat de buis overal even breed is.

Vanaf die tijd werd de fluit conisch gebouwd. Conisch wil zeggen dat het uiteinde van de fluit smaller was dan het kopstuk van de fluit. Dit kan je ook zien aan de fluiten uit die tijd. Op sommige plaatjes is duidelijk te zien dat het uiteinde van de fluit smaller is dan het kopstuk. Door deze verandering werd de klank van de fluit warmer en had meer expressie mogelijkheden. Bovendien werd de fluit hierdoor zuiverder in de laagte én hoogte.

Nog meer veranderingen: de fluit kreeg een klep, de dis-klep voor de pink en ze werd in drie stukken verdeeld. Wie of waar precies begonnen is met al deze verbeteringen is niet helemaal duidelijk. Waarschijnlijk aan het Franse hof. In ieder geval heeft de fluitist en fluitbouwer Hotteterre (1674 – 1763) veel bijgedragen aan het bouwen van soortgelijke fluiten en is zijn naam onlosmakelijk verbonden met dit type fluit.

Boven: een portret van Hotteterre en een kopie van een Hotteterre fluit
Lees hier nog [meer](#) over deze fluit en Hotteterre

Ook Quantz (1697 – 1773) hield zich behalve met fluitspelen en componeren (en lesgeven aan de vorst Frederik de Grote van Pruisen!) bezig met het bouwen van fluiten. Hij voegde onder andere een tweede klep toe (de es-klep) en, heel belangrijk, verschillende middenstukken en een stemkurk, waardoor op verschillende plaatsen op een verschillende toonhoogte kon worden gespeeld. De stemming was namelijk toen nog niet overal hetzelfde, dat scheelde soms wel een halve toon! Lees meer over Quantz op [deze](#) (prachtige!) website.

*Links boven: Traverso in C van Johann Joachim Quantz, Potsdam, tussen 1740 en 1760.
Rechts: portret van Quantz (wrs. 1725, F Solimena, Museum Schloss Fasanerie)*

Rond deze tijd verschenen ook de eerste methodes voor het bespelen van de traverso.

J. Hotteterre Le Romain schreef “Principes de la flûte ou flûte d’Allemagne in 1707 en l’Art de préluder sur la flute traversière in 1712.

J.J. Quantz schreef de methode “Versuch einer Anweisung die Flöte traversiere zu spielen” in 1752.

Beide zijn erg belangrijke boeken, omdat hierin precies staat beschreven hoe de traverso/fluit bespeeld moet worden en hoe de uitvoering van de muziek in die tijd was.

1750 – 1850

Ondanks de verbeteringen die de verschillende fluitbouwers aanbrachten, was de fluit nog niet optimaal bespeelbaar. De vorkgrepen voor de halve tonen waren lastig en ook niet heel zuiver. Daarom werden er nieuwe gaten geboord en afgesloten met kleppen. De gis-klep, de bes-klep en de f-klep werden als eerste bedacht, de extra es-klep van Quantz werd niet meer gebruikt.

Vierkleppenfluit rond 1775

Rond 1800 telde de fluit 8 kleppen. Toch was dit instrument niet erg populair, omdat er nu veel kleppen op de fluit zaten en deze ook regelmatig lekten. Ook was het lastig om het instrument

goed te bespelen. En de muziek van deze tijd vereist juist meer snelheid, meer hoog en laag, meer dynamische verschillen en een grote expressie.

De fluit was bij componisten uit deze tijd dan ook niet zo populair. Veel componisten uit de Romantiek hebben weinig tot niets voor de fluit geschreven. Behalve met het niet ideale instrument had dat ook te maken met het klankideaal van deze tijd. Men gaf de voorkeur aan bijv. de strijkinstrumenten, de hobo of de klarinet.

Boven Engelse achtkleppen fluiten uit de eerste helft van de 19^e eeuw

Theobald Böhm (1794 – 1881)

Een nieuw tijdperk voor de fluit komt als Theobald Böhm wordt geboren op 9 april 1794 in München als de zoon van een goudsmid. Na zijn school begon hij als 13-jarige als goudsmid te werken in het bedrijf van zijn vader. Op 16-jarige leeftijd bouwt hij zijn eerste dwarsfluit. Dit is dan nog een vierkleppen instrument. Niet lang daarna komt hij in contact met J.N Capeller. Van deze man krijgt Böhm fluitlessen. Twee jaar later geeft Böhm het beroep van goudsmid op voor een loopbaan als fluitist. In 1828 opent Böhm zijn eigen fluitfabriek. In zijn werk wordt Böhm gewaardeerd, omdat hij een hele goede vakman is en zijn instrumenten van goede kwaliteit zijn.

In 1831 hoort Böhm in England de fluitist Charles Nicholson spelen wiens fluit enorm grote toongaten heeft en een mooie grote toon produceert. Böhm is zo enthousiast dat dit de impuls geeft voor het uitwerken van een helemaal nieuw idee: een fluit waarbij de grote toongaten zo zijn geplaatst dat de intonatie op het gehoor zuiver is. En niet zoals voorheen zodat de vingers er goed bij konden. Een systeem met ringkleppen moet er vervolgens voor zorgen dat alle toongaten met de vingers

gedicht kunnen worden.

Ook met deze ringkleppenfluit is Böhm nog niet tevreden en in 1847 verschijnt een model helemaal uit metaal waarvan de toongaten geplaatst zijn volgens akoestische berekeningen.

Het middendeel en het voetstuk zijn cilindrisch maar het kopstuk is parabolisch (naar het einde toe verloopt het volgens bepaalde berekeningen nauwer)

Dit model van Theobald Böhm vormt ook nu nog de basis van de fluitbouw, alhoewel er in de loop van de jaren nog steeds verbeteringen zijn ingevoerd.

Fluiten van T. Böhm uit 1828-1839, 1839-1846 en de laatste uit 1849 (Deutsches Museum, München)

Wil je nog meer over Böhms fluiten weten klik [hier](#) (Engelse site)